

UNIVERSITY IN EXILE

Ett kaxigt ögonblick i mitt liv var när jag tillsammans med Percy Bratt och Gerald Nagler, då ordförande i Svenska Helsingforskommittén, uppvaktade ett departement för att få hjälp att finansiera »University in Exile« som gick ut på att ordna kurser i demokrati och mänskliga rättigheter för flyktingar från kriget på Balkan. Det var en idé Percy Bratt hämtat från England som under slutet av andra världskriget gav tillfångatagna tyska piloter undervisning i engelsk demokrati och rättväsende, en demokratisk variant på indoktrinering.

Under krigen på Balkan flydde stora mängder människor från det forna Jugoslavien. Omkring 170 000 flydde till Sverige varav 60 000 kom från Bosnien och 90 000 från Serbien och Montenegro. I Sverige hamnade de i arbetslöshet och sysslolöshet. Fredsöverenskommelsen hösten 1995 delade Bosnien i etniskt homogena enheter. Samtidigt slog fredsavtalet fast att flyktingarna inom och utom landet – den dryga miljön människor som utsatts för etnisk rensning – skulle ges möjlighet att återvända till sina hemorter.

Det var bakgrunden när DemokratiAkademien och Svenska Helsingforskommittén lanserade idén om »University in Exile«. Vår tanke var att erbjuda högutbildade bosniska flyktingar en sex månaders kurs som kunde öka möjligheterna att förstå och komma in i det svenska samhället, fungera som en sluss till jobb i internationella biståndsorganisationer verksamma i Bosnien och samtidigt bidra till försoning mellan de olika etniska grupperna och återskapa framtidshopp.

Tjänstemannen på departement var mycket positivt inställd till vårt projekt och utlovade på stående fot pengar till verksamheten. Mot slutet av samtalet sa han att det förutsatte naturligtvis att flyktingarna måste skriva under en utfästelse att efter fullgjord kurs återvända till sitt hemland. Utan att yttra ett ord tittade Percy, Gerald och jag på varandra och reste oss samtidigt upp, bugade oss och förklarade för den oförstående tjänstemannen att vårt intresse för samarbete och hjälp med finansieringen hade upphört. Varpå vi lugnt avtågade. Finansieringen löste sig senare utan villkor. Regeringen beviljade pengar som främjade ett *frivilligt* återvändande.

Idén om ett »University in Exile« hade fötts 1996 och verksamheten pågick under tre år. Den första kursen arrangerades i samarbete med katolska kyrkans hjälporganisation Caritas, ABF och Röda Korset och riktade sig i första hand till journalister, advokater, administratörer och statsvetare. Göran Hemberg hade

rest runt i landet och intervjuat och rekryterat deltagare efter att en folder om kursen hade spritts i ABF:s och Caritas bosniska kontaktnät samt till olika kommuners informationskontor.

En målsättning var att rekrytera kursdeltagare från orter där det bodde många bosnier och att övriga Sverige skulle prioriteras framför Stockholmsområdet. Fokus var på att utveckla deltagarnas förmåga att själva ta tillvara sin kapacitet och inrikta sig på mer långsiktig vägar till arbete. Spänningen och misstron mellan de olika nationaliteterna hade ibland gjort sig påmind under intervjuerna och det blev uppenbart att den problematiken måste tacklas öppet under kursen. Kursledningen bestod av Göran Hemberg från Demokrati-Akademien som hade det övergripande ansvaret, Inger Björk från Röda Korset som var utbildningsansvarig och Bengt Lindström vars fokus var förändringsarbete och den avslutande konferensen.

Målsättningen var att deltagarna efter avslutad kurs skulle känna till det internationella systemet för mänskliga rättigheter och vilka organisationer i Bosnien som driver demokrati- och rättighetsfrågor, hur den svenska demokratin är uppbyggd och hur statsbildningen i Bosnien-Hercegovina har utvecklats sedan krigsslutet. Varje kursdeltagare skulle själv kunna analysera demokratibegreppet, kunna argumentera för sin ståndpunkt och ha tränat sig i att vara studiecirkelledare och organisera studiecirkel. De skulle också bland annat redovisa en inventering av återuppbyggnadsprojekt och demokratinätverk inriktade på Bosnien.

Förändringsarbetet på ett personligt plan fick ett mycket större utrymme än vi planerat från början. Det var nödvändigt att starta där deltagarna befann sig. Många hade behov av att stärka sin självkänsla och bryta sin initiativlöshet. Deltagarna fick träning i stödsamtal, att kunna ge och ta emot stöd från andra. På kursen bildades permanenta stödsamtalsgrupper med tre deltagare i varje. Perspektivet på kursen pendlade mellan det personliga och det globala. Det personliga var ankaret och bidrog starkt till kursens stabilitet. Vi försökte rekrytera deltagare av alla nationaliteter i Bosnien till kursen. Vi lyckades med bosnjaker och bosnien-serber men inte med bosnien-kroater.

I december 1997 samlades de nitton kursdeltagarna från alla delar av Bosnien tillsammans med ett fyrtiotal representanter för olika organisationer, företag och myndigheter som arbetade med Bosnien och bosniska flyktingar till en skraddarsydd konferens på Röda Korsets idé- och utbildningscenter vid Gripsholms slott: »Över alla gränser – demokrati & återuppbyggnad«. Sammankomsten var avslutningen på University in Exile, examen på kursen och i sig ett demokratiexperiment där syftet var att utforska möjliga demokrati- och återuppbyggnadsinsatser.

– De första dagarna var det lite spänt men efter tre dagar satt de och sjöng bosniska folksånger med varandra, berättade Göran Hemberg på sammankomsten.

En av deltagarna visade upp ett tummat tidningsklipp med en bild på män som ligger på marken med ansiktena nedåt och två män med automatvapen riktade mot dem:

– Där ligger jag och han där med vapnet var min granne.

Till sammankomsten hade bjudits in svenska journalister, företrädare för olika frivilligorganisationer och myndigheter som Kommunförbundet. Genom samtal i flera dagar kring olika frågeställningar – som till exempel »Vad är vi mest stolta över? Mest besvikna?« »Hur skulle vi vilja att framtiden 2001 ser ut?« »Vilka konkreta steg leder till en önskvärd framtid?« »Vad prioriterar vi högst?« – fick deltagarna möjlighet att lära känna varandra och öka förståelsen för varandra. Myndighetsrepresentanterna fick en chans att uppträda som individer och inte enbart som byråkrater.

Ett av DemokratiAkademiens mål med kursen var att få deltagarna från Bosnien att sluta se sig som offer och flyktingar och ta steget till medborgare. De svenska journalister som deltog diskuterade självkritiskt hur de brustit i rapporteringen från kriget. Myndighetspersonerna fick en fördjupad förståelse för flyktingarnas upplevelser och förhoppningar.

När de bosniska deltagarna prioriterade vad som var mest angeläget lyfte de fram att krigsförbrytarna skulle dömas, att de själva skulle få arbete och inte gå sysslolösa och att deras erfarenheter skulle tas tillvara bättre i Sverige. Deltagarna var entusiastiska över att ha fått träffa folk från olika delar av det svenska samhället, från organisationer och myndigheter.

University in Exile arrangerade också kurser i demokrati och mänskliga rättigheter på bland annat Marieborgs folkhögskola i Norrköping.

Några av de ursprungliga målsättningarna med *University in Exile* visade sig vara realistiska. Eftersom få av flyktingarna behärskade engelska, utbildade bosnier i medelåldern hade främst ryska som första utländska språk, var möjligheterna små att få arbete i internationella organisationer. Få bosnier såg någon möjlighet att återvända hem. Efter ett år hade praktiskt taget alla kursdeltagarna någon form av arbete, även om det oftast rörde sig om osäkra och tidsbegränsade projektjobb. Många kursdeltagare vittnade om att kursen givit dem kraft att bryta flyktingskapets handlingsförlamning och isolering och att de genom kursen fått många viktiga kontakter med svenskar.

Resultaten från kurserna 1997-98 var goda men samtidigt drogs slutsatsen att DemokratiAkademin endast mäktar med att engagera sig i så ambitiösa kurser tillsammans med en organisation som har huvudansvaret för rekry-

teringen. *University in Exile* skulle kunna tjäna som mönster för liknande initiativ som riktar sig till andra minoritetsgrupper i samhället, till exempel kurser som genererar hjälp till självhjälpsgrupper där individen uppmuntras att tackla sin egen situation och utnyttja gruppen som en tillgång, en del av ett civilt samhälle.

L.E.

Mer uppgifter om *University in Exile* finns bland annat i »Demokrati & återuppbyggnad. Beskrivning och utvärdering av ett pilotprojekt för högutbildade flyktingar från Bosnien-Hercegovina hösten 1997«, »Utvärdering av University in Exile -97 och -98 av Inger Björk och Göran Hemberg« samt videon (1998) från *University in Exiles* avslutningskonferens »Över alla gränser – demokrati och återuppbyggnad«, i Mariefred 4 december 1997.